

Лілія Олександрівна Тараненко

– провідний спеціаліст відділу
організації та координації
архівної справи Державного
архіву Хмельницької області

Трудовий і бойовий подвиг жінок у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.

Жінка і війна, ці два поняття поєднати не можливо, але на той час ці слова були взаємопов'язані. Жінки були головними учасниками війни, без них перемога була б не можливою. Домогосподарки, колгоспниці, поварі, вчительки, лікарі та інші йшли на фронт захищати свою Батьківщину. Ставали льотчицями, кулеметницями, зв'язковими, танкістами, телефоністками, розвідницями, мінометниками, водіями машин. Багато жінок були медсестрами, обслуговуючим персоналом на кухні, пральними. Ця, на перший погляд, чорнова робота високо цінувалася партизанами. Від цих дрібниць залежало здоров'я і боєздатність бійців. Вісімнадцятилітні дівчата самі просилися у військкоматах на війну; вони замінювали чоловіків і покладали важку фізичну роботу на свої тендітні плечі.

У м. Волочиську дружини чоловіків, мобілізованих до РСЧА, зайняли їх робочі місця. За верстати підприємств м. Проскурова також стали жінки. Завдячуючи їхньому патріотичному піднесенню, заводи міста станом на 25 червня 1941 р. виконали та перевиконали піврічний план з такими показниками: механічний завод – на 101,2%, м'ясокомбінат – 103%, кондитерсько-макаронна фабрика – 100%, крупзавод – 111%, міськпромкомбінат – 104%. Всі 17 державних та 21 підприємство промислової кооперації м. Проскурова перевиконали планові показники з виробництва промислової продукції. Загалом, за даними Кам'янець-Подільського обкому КП(б)У, на промислові підприємства області прийшли понад 776 жінок, 425

освоїли фах трактористів і комбайнерів, на курсах з вивчення сільськогосподарської техніки навчалася ще 588 жінок. Думки трудівниць-подолян, для яких тил став передовою, відобразила харківська комсомолка Жукова: „Хай знають вороги, що радянські жінки, коли треба буде, зуміють сісти не тільки на комбайн чи трактор, але і танк або літак і будуть бити фашистських собак на землі і небі” [16, С., 3].

На Хмельниччині була створена низка підпільних організацій, засновниками і учасниками, яких були жінки. Це – групи в Проскуріві, на банно-пральному комбінаті, підпільна група на птахокombінаті (керівник групи, зв’язкова О. А. Кшевинська) [5, арк., 21-22], підпільно-диверсійна група на хлібокомбінаті і харчокомбінаті (В. С. Філоненко) [5, арк., 108-152], діяльність підпільної групи „Плодоовоч“ (в її склад входила А. Р. Романова, яка займалася друкуванням та розповсюдженням радянських листівок) [8, арк., 168-171], підпільна група лікарів (В. Кохановська) [6, 38, 69], комуністична організація (А. Ф. Ковтун) [8, арк., 109], Проскурівська окружна підпільно-партизанська організація (М. М. Ченаш, Н. О. Сазонова, О. Шуляк, А. А. Гриневич) та інші [5, арк., 113-117, 108-152].

Завдання, які ставилися перед цими підпільними групами: пропаганда, розмноження і розповсюдження радянських листівок і антифашистської літератури; організація матеріальної допомоги; диверсійно-підривна робота; звільнення населення від відправки в Німеччину; заохочування нових членів в підпілля.

Великий вклад у перемогу над фашизмом внесли члени Проскурівської окружної підпільно-партизанської організації: Марія Іванівна Трембовецька (рядовий член) [5, арк., 50, 99], Вельгільміна Іванівна Ручковська (керівник групи) [5, арк., 108-152], Євгенія Йосипівна Кулаковська (рядовий член) [5, арк., 108-152], Паша Павлівна Кратюк (зв’язкова) [5, арк., 108-152], Марія Яківна Главацька (зв’язкова) та ін. [5, арк., 108-152].

Жінки мужньо переносили катування, горе втрат і закликали своїх товаришів до боротьби. Доказом цього є повідомлення в газеті „Український

голос“: „21.10.1942 року німецьким судом у Проскуріві, за підтримку одного втікшого військовополоненого, були засуджені українки: Надя Галас, народження 1907 р. – до смерті; Віра Соловей, народження 1909 р. – до смерті; Мотря Заєць, народження 1912 р. – до 5 років тяжкої тюрми.

Всі три – мешканки с. Печеськи, Проскурівського району.

Вищезгадані особи дали за гроші втікшому військовополоненому притулок на ніч, харчували та забезпечили його документами і одягом, не повідомивши про це нікого. Вирок про смерть виконаний 22 жовтня 1942 року“ [21, С., 3].

В боротьбі з німецькими окупантами не мала заслуга випадає, таким партизанкам-патріоткам:

Анні Савельєвні Щарбацькій – вчительці, допомагала партизанам, систематично ходила в штаб партизанського з'єднання з повідомленнями від підпільних організацій і приводила людей для поповнення загонів.

У себе вдома, ризикуючи бути розстріляною німецькою жандармерією, лікувала поранених партизан [3 а, арк., 34].

Зінаїді Гаврилівні Коморницькій – члену Віньковецької підпільної організації з листопада 1941 року (додаток № 1). Отримувала друковані листівки і розповсюджувала їх серед населення. У своєму будинку організувала явочну квартиру, де виконувала завдання зі зв'язку із загонами і відправляла в них людей [3 а, арк., 34].

Ользі Пантелеймонівні Серветник, починаючи з 1942 р., надавала велику допомогу підпільним працівникам і партизанам, готувала їжу для партизан, часто виконувала доручення зі зв'язку і розвідки. У власному будинку ховала поранених партизан, лікувала їх [3 а, арк., 34].

Анастасії Корниловні Ковзевій – рахівниці колгоспу. Вступила в Михальпільську підпільну організацію в серпні 1941 р. Активно і вміло розповсюджувала листівки і повідомлення радянського радіо, переносувала і зберігала зброю, двічі піддавалася побиттю зі сторони жандармів за те, що не хотіла видавати де переховувався товариш Николук [3 а, арк., 34].

Парасковії Прокопівні Підгорець – колгоспниці с. Новори Віньковецького району. З 1942 р. і до звільнення області від німецько-фашистських загарбників активно підтримувала партизанів у підпільній роботі. Надавала свій будинок для явок і зустрічей підпільних працівників, підтримувала їх матеріально. Готувала їжу партизан і носила її в ліс [3 а, арк., 35].

Ірині Іванівні Римарчук – колгоспниці с. Великий-Жванчик, Миньковецького району. З кінця 1941 р. активно допомагала більшовицькому підпіллю. В її будинку була конспіративна квартира. Зимою 1943-44 р. вона сховала в себе парашутиста-розвідника т. Богомаза П. В., організувала його лікування. Зберігала в себе запасну рацію, яка належала партизанському з'єднанню ім. Щорса [3 а, арк., 35].

Марії Василівні Давидовій – члену підпільної Михальпольської групи, з листопада 1941 р.

За завданням підпільної організації, писала і розповсюджувала листівки, зберігала в себе друкарську машинку, на якій підпільна організація набирала листівки і звернення до населення. Готувала їжу і носила в ліс до партизан [3 а, арк., 35].

За офіційними цифрами, загальна чисельність жінок, які брали участь у бойових діях становила 800 тисяч, а понад 150 тисяч жінок були нагороджені бойовими орденами і медалями.

Література:

1. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 1. – Арк. – 113.
2. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 2. – Арк. – 110.
3. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 3. – Арк. – 289, 307.
4. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 3 а. – Арк. 28, 34, 35.
5. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 7. – Арк. – 21-22; 43; 49-50; 108; 113-117; 152.
6. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 8. – Арк. – 38; 69.
7. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 9. – Арк. – 106-108.
8. ДАХО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 11. – Арк. – 109, 168-171.
9. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 15. – Арк. – 75
10. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 17. – Арк. – 474-475.
11. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 74. – Арк. – 23, 57-59.
12. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 97. – Арк. – 9-11.
13. ДАХМО. – Ф. П – 1941. – Оп. – 1. – Спр. – 101. – Арк. – 23.
14. Воєнне лихоліття на Поділлі (1942-1945 рр.): моногр./ Слободянюк П. Я., Вавринчук М. П., Олійник Ю. В., Смоленюк П. С., Телячий Ю. В. – Кам'янець-Подільський: ПП „Медобори-2006“, 2007. – 312 с.
15. Поділля у Великій Вітчизняній війні. (1941 – 1945рр.). Збірник документів і матеріалів. [Під ред. М. І. Мехеди]. Львів, „Каменярь“, 1969. – 416с.
16. Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині 1941-1944: Документи і матеріали /Упоряд.: Вавринчук М.П., Завальнюк О.М., Слободянюк П.Я.,Філінюк А.Г., Комарніцький О.Б., Олійник Ю.В. - Кам'янець - Подільський: Оіюм, 2009. - 574с.
17. Поминальна книга „Діти війни – жертви війни“. Редактор Федоришин В. В.- Хмельницький : Видавець ПП Цюпак А. А., 2009. – 112с.
18. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Олійник Ю. В. Хмельниччина у 1941 - 1944 рр.: хроніка війни. – Кам'янець-Подільський : Абетка - Нова, 2005. – 140с.

19. Сваричевський А. В. Йшла війна Поділлям (нариси, статті, дослідження): - Хмельницький , ТОВ НВП „Еврика“, 2004 – 88с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун“, 2009. – 1736 с.: іл.
21. Повідомлення // „Український голос“. – № 86 (110) 25 жовтня 1942 р. – С. 3.

Додаток № 1

БОЕВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Настоящая выдана Каменец-Подольским Подпольным Обкомом КП/б/У на товарища КОМАРНИЦКУЮ Зинаиду Гавриловну, работавшую до военного времени на должности учительницы Виньковецкого района, в настоящее время работает в с. Говоры Виньковецкого района.

В подполье работала с 1943 года, которая активно работала, как связист по доставке пакетов для Обкома и штаба. Кроме того, у нее была конспиративная квартира для подпольного Обкома КП/б/У и штаба.

Тов. Комарницкая была лучшим подпольным работником.

Секретарь Подпольного Обкома
КП/б/У по Каменец-Подольской области

/ХОЛОДЮК/

28 апреля 1944 г.

Підстава: ДАХмО.– Ф. П–1941.–Оп.–1.–Спр.–3.–Арк.–2. – Машинопис

Додаток № 2

СПИСОК

граждан Миньковецкого района, которые имели связь с партизанами района и над ними произведен террор со стороны немецких извергов.

1. Твердохлеб Евдокия Никифоровна – с. В. Побойна Миньковецкого района. За связь с партизанами района была арестована, а позже расстреляна в 1943 году.
2. Холодюк Ольга Михайловна – также за связь с партизанами была арестована и расстреляна в то же время.
3. Побережный Василий Иванович – второй секретарь подпольного райкома КП/б/У Миньковецкого района. По вине Лаврова и Терещенко был арестован еще в 1943 году и судьба его нам не известна.
4. Ткачук Евгения Максимовна – с. Великие Побойны Миньковецкого района тоже за связь с партизанами была арестована и расстреляна.

Подпись

/ХОЛОДЮК/

28 апреля 1944 года

С подлинным верно:

Инструктор партархива

И. Дусина

Підстава: ДАХмО.– Ф. П–1941.–Оп.–1.–Спр.–3.–Арк.–307. – Машинопис